

УДК 37(477)(092)

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НИКИФОРА ЯКОВИЧА ГРИГОРІІВА ЯК ШЛЯХ ДО ПРОСВІТНИЦТВА

Моргай Л.А., аспірант, викладач-стажист
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті проаналізовано видавничу діяльність Н.Я. Григорієва – видатного українського педагога, історика та громадського діяча. Охарактеризовано особистий внесок і діяльність педагога на ниві українізації освітнього процесу. Проаналізовано інтелектуальну спадщину Н.Я. Григорієва та її роль у процесі національного відродження Наддніпрянщини початку ХХ ст.

Ключові слова: *Н.Я. Григорієв, просвіта, видавничу діяльність, українізація освітнього процесу, УНР.*

В статье проанализировано издательскую деятельность Н.Я. Григорьева – выдающегося украинского педагога, историка и общественного деятеля. Охарактеризованы личный вклад и деятельность педагога на ниве украинизации образовательного процесса. Проанализированы интеллектуальное наследие Н.Я. Григорьева и ее роль в процессе национального возрождения Надднепрянщины начала ХХ в.

Ключевые слова: *Н.Я. Григорьев, просветительство, издательская деятельность, украинизация образовательного процесса, УНР.*

Morgay L.A. PUBLISHING ACTIVITY OF NIKIFOR YAKOVLEVICH GRIGORIEV'S AS A WAY TO ENLIGHTENMENT

The issue of creating school textbooks and books in different historical periods was decided differently. At the beginning of the twentieth century it was quite acute. The Ukrainian language was under constant harassment and prohibition. The school was devoid of any national features, because the training was conducted mostly in Russian. Textbooks and methodological support were not oriented to the Ukrainian people, and all this contradicted the natural and mental needs of students. The study did not take into account the cultural achievements and historical traditions of the Ukrainian people, all of which hindered the intellect of the Ukrainian nation.

N. Grigoriev was aware that the creation of textbooks and books is the only way to spread literacy among the population. Therefore, the creation of books and textbooks in the Ukrainian language became an important task of the teacher. "It is the writing of works about the Ukrainian people, their history, life, and life – this is the most effective method in the development of mental skills of students", – stated N. Grigoriev.

N. Grigoriev's publishing pedagogical heritage is about 50 works, in which pedagogical, moral-ethical, sociological, and historical questions are violated. All of them were aimed at developing the national consciousness of the Ukrainian people, spreading the ideas of enlightenment, science among the general population.

In addition, N. Grigoriev had about 90 journalistic articles published in Ukrainian and foreign periodicals such as: "Labor Ukraine", "Light", "Lighthouse", "Free Union", "New Ukraine", "Ukrainian correspondence", "People's Will", "Ukrainian Voice", "Bulletin of the Ukrainian National Congress", "Podilsky News", "Stake". Before printing, the teacher presented articles under the pseudonyms of Grigory Nash, G. Nash, the Teacher, the Enlightener.

Key words: *N.Y. Grigoriev, education, publishing activity, Ukrainianization of educational process, UNR.*

Постановка проблеми. Питання створення шкільних підручників і книг у різні історичні періоди вирішувалося по-різному. На початку ХХ ст. воно постало досить гостро. Українська мова зазнавала постійних утисків і заборон. Школа була позбавлена будь-яких національних особливостей, бо навчання проводилось здебільшого російською мовою. Підручники та методичне забезпечення не були орієнтовані на український народ, а все це суперечило природним і розумовим потребам учнів. У навчанні не були враховані культурні здобутки та історичні традиції українського народу – усе це гальмувало інтелект української нації.

Н. Григорієв усвідомлював, що створення підручників і книг – це єдиний спосіб поши-

рення грамотності серед населення. Тому створення книг і підручників українською мовою стало важливим завданням педагога. «Саме написання праць про український народ, його історію, життя, побут – це найефективніший метод у плані розвитку розумових здібностей учнів», – стверджував Н. Григорієв [5, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До когорти провідних науковців, які займалися вивченням діяльності Н. Григорієва, належать В. Мисан, Л. Пироженко, О. Сухомлинська, О. Сухобокова, Т. Бевз, Т. Бондаренко, які у своїх працях дають досить високу оцінку його діяльності.

Постановка завдання. Першою такою працею, яка була написана Н. Григорієвим

у 1911 р., є книга «Мораль (природа, зміст, історія та норми її)». На її сторінках педагог розповідає про природу моралі, її зміст, межі моральної діяльності, про виявлення моралі, совісті, чесності, людяності, історію формування суспільної моралі та норми її в сучасному суспільстві. Метою праці є з'ясування меж моралі суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Автор наводить приклад, як саме моральні якості людини виявляються через такі категорії, як почуття та розсуд. Педагог наводить приклади із життя, аналізує моральні якості людських взаємовідносин. Усі висновки, які робить у своїй праці педагог, підтверджуються статистичними даними. Саме праця «Мораль» була першою книгою Н. Григорієва, написаною українською мовою, зрозумілою для народу та молоді. Для педагога українська мова – це перший і найголовніший елемент національної освіти.

Автор робить висновки, що «мораль – це вдача людини, яка складається з внутрішнього почуття та здорового глузду. Моральність усякого вчинку, бажання чи поривання залежить від тих моментів, які спричиняють його» [5, с. 28].

Варто зазначити, що виклад тексту доступний, друком праця вийшла в 1912 р. в Санкт-Петербурзі, обсягом у 191 сторінку.

Значна кількість праць Н. Григорієва була присвячена історичним питанням і власній авторській методиці викладання історії в школі, зокрема такі: «Про навчання дітей рідної історії» (1917 р.), «Історія України в народних думках та піснях» (1918 р.), «Поділля: географічно-історичний нарис» (1919 р.), «Історія України, виложена народними думками та піснями» (1919 р.), «Історія Українського народу. Підручник для початкових шкіл та перших класів гімназії» (1919 р.), «Всесвітня історія. Ч. 1. Стародавній світ» (1920 р.) та інші.

Зокрема, у 1917 р. Н. Григорієв написав працю «Про навчання дітей рідної історії», у якій описав власну методику викладання історії України. Праця була чітко структурована та мала дві частини: загальні відомості про історію та перший обсяг відомостей про історію, кожна з яких становила окрему цілісну частину з історії України. Метою праці було навчити дітей рідної історії.

Будучи палким прихильником усього українського та патріотом своєї країни, Н. Григорієв розумів, що кожен українець повинен знати історію предків, їхні героїчні подвиги та поразки та усвідомлювати роль рідного народу у світовій історії. Бо той, хто не знає свого історичного минулого, на думку педагога, не зможе самореалізуватися як особистість. Тому вивчення історії

повинно стати загальнообов'язковим і розпочинатись із молодших класів.

Обґрунтовуючи своє власне бачення викладу історичного матеріалу в першій частині, Н. Григорієв зазначає: «... Навчання дітей рідної історії є першим ступенем національного усвідомлювання» [6, с. 2]. Незважаючи на незначний обсяг (всього 38 сторінок), праця методично цінна.

У статті «Педагогічний портрет у номері: Ничипір Григорієв» (2005 р.) Л. Пироженко досить ґрунтовно охарактеризувала працю «Про навчання дітей рідної історії». Науковець зазначає, що «Н. Григорієв знайшов і виклав власний підхід до початкового навчання дітей рідної історії. Що ж до історії, то ці способи необхідно самим вигадати й обміркувати» [12, с. 93]. Аналізуючи методи та прийоми навчання історії в школі, Н. Григорієв зауважує відсутність якісних підручників, а ті, що є, на його думку, «... ні змістом, ні мовою, ні способом викладу не відповідають своєму призначенню»; вказує на низький рівень викладання, коли «вчитель розказує, а діти мусять вислухати, запримітити, а потім ще й підзубрити» [12, с. 94].

Дослідник В. Мисан у своїй праці «Трансформація змісту шкільної історичної пропедевтики, або манкуртизм наступає» у своїй праці 2014 р., цитуючи Н. Григорієва, зазначає: «Людина лише тоді стає активним, не мертвим членом нації, коли досконало знає, хто вона й з якого вона роду, коли дійсно знає свій народ, знає його історичну долю, його колію в історичному житті, його природжену національну вдачу, здібності, хист, одним словом, знає й виразно відчуває ті прикмети, що вирізняють його як окрему націю; коли знає, що в того народу є вічно цінного, характерного і що тимчасового, поверхневого; коли розуміє, чому саме цей народ має такі-то риси національного обличчя, а не інакші; коли безпосередньо не тільки відчуває всіма фібрами душі, але й впевнено, щохвилини розуміє свою органічно-психологічну належність до такої-то нації, а не до іншої. Виразно й глибоко відчувати належність до певної нації має спромогу лише той, хто змалку зрісся з нацією, хто змалку звик дивитися на рідну націю, як на щось міцне, віковичне, законмірне, що з давніх-давен і за всяких умов існувало, існує й буде існувати...» [10].

У 1918 р. Н. Григорієв підготував ще одну працю «Історія України в народних думках та піснях». Структурно вона містить передумову, вісім розділів, що охоплюють історичний період, починаючи з часів доісторичної та княжої доби та закінчуючи періодом чумацтва. Праця, обсягом 176 сто-

рінок, являє собою своєрідну хрестоматію з історії України, де історію складає сам народ. Н. Григорієв використав велику кількість фольклорного матеріалу. Висвітлення історичних подій педагог доповнював уривками з народних дум і пісень на підтвердження своєї думки, а інколи застосовував як історичне джерело, що робило матеріал цікавим і насиченим. «Українська душа» досить широко висвітлена в праці [15]. За Л. Пироженко, словами дум та пісень висвітлює події минулого, дає оцінку історичним явищам у хронологічній послідовності. Також у праці вміщені тексти українських історичних пісень і дум відповідно до кожного з періодів історії.

Метою праці є висвітлення історії України для кращого сприйняття матеріалу учнями за допомогою народних дум і пісень.

«Історія України» була поділена на невеличкі частини, кожна з яких розпочиналася з короткої характеристики проблеми чи історичного факту, передумов тої чи іншої події. Крок за кроком автор характеризує історію козацтва, починаючи з XIV ст. «Тут і походження козацтва, і утворення Січі, і звичаї та традиції запорожців, і славні походи козаків, і ватажки козацькі – улюбленці народу, – зауважує Л. Пироженко у статті «Н.Я. Григорієв – автор навчальних книг з історії України» [11, с. 5].

Н. Григорієв у своїй праці розкриває такі періоди: «Часи історичної та княжої доби», «Козаччина», «Хмельниччина», «Руїна», «Скасування Січі та козацтва», «Рекрутчина», «Панщина та її скасування». Використовуючи такий підручник на уроках, діти зможуть відчути національну гордість, виявити повагу до минулого. Н. Григорієв зазначав, що підручник «виховає смак до прекрасного, розвине естетичне почуття, допоможе виробити в них чисту, літературну мову. Художніми оповіданнями можна і потрібно користуватися, як підбадьорюючим матеріалом, але задля серйозного розвитку національної свідомості потрібні пошуки інших стежок» [3, с. 7].

Отже, працю Н. Григорієва «Історія України, виложена народними думами та піснями» можна використовувати в навчальному процесі під час вивчення історії України XVI–XVII ст.

Праця була доповнена та перевидана в Києві у 1993 р. Головний редактор видання Андрій Демиденко, академік, професор, лауреат міжнародних премій, так його характеризує: «Це видання не має в сучасному українському книгодрукуванні аналогів як за своєю побудовою, унікальним художнім оформленням, так і за зібраним у ньому безцінним – на вагу духовного зо-

лота! – історичним матеріалом. Карби героїко-драматичної долі нашого українського народу тут постають крізь чесний голос невмирущої народної пісні, крізь відкриту душу правічної народної думки – саме в них найоб'єктивніше оживає історія України. І все це самобутньо й органічно поєднується з історичними розвідками Никифора Григорієва – активного громадського й політичного діяча, члена Центральної Ради, міністра освіти в уряді Української Народної Республіки, пізніше – керівника українського відділення радіостанції «Голос Америки» [3, с. 4].

У 1907 р. Н. Григорієв починає працювати вчителем у школі, викладаючи історію та географію у м. Кам'янець-Подільському, багато працює над науково-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу. Наприклад, у 1919 р. Н. Григорієв пише науково-педагогічну працю під назвою «Поділля: географічно-історичний нарис» [1], метою якої був комплексний аналіз опису Подільського краю.

Книга невелика за обсягом (85 сторінок), була написана ще до Першої світової війни. Автор описує простір, поверхню, природу, ґрунт, ріки, зайнятість населення, історію Поділля, фабрично-заводську промисловість, дає історичний огляд Поділля та визначних місць регіону.

Переклад книги здійснено у 2003 р. за ініціативи О. Сухобокової, яка написала вступну статтю до неї. Дослідник виділяє особливості та позитивні риси цієї праці та зазначає, що «... педагог один із перших, хто розглядає історію Поділля не відокремлено, а на тлі всієї України, у нерозривному зв'язку з нею. Регіональний підхід Н. Григорієв досить вдало поєднав із більш масштабним історичним баченням» [8, с. 14].

«Унікальність праці «Поділля...» в тому, що в ній було вперше висвітлено весь комплекс поділлязнавства в просторі, часі та всіх галузях краєзнавства», – вказує відомий подільський краєзнавець Л. Бажанов [8, с. 14–15].

У 1919 р. у Києві виходить перший підручник Н. Григорієва «Історія Українського народу. Підручник для початкових шкіл та перших класів гімназії», який, на думку О. Сухомлинської, став «неординарним явищем в історії української школи». Підручник вийшов під псевдонімом «Григорієв Наш». Книга мала досить великий обсяг (337 сторінок) і призначалася для вищих початкових шкіл і перших класів гімназії [16, с. 255].

У підручнику простежується чітка, хронологічно зважена структура. Автор поділив історичний процес в Україні на 12 періодів і виклав у 167 коротких параграфах, подав

опис періодів історії, починаючи з княжих часів та закінчуючи російською революцією, також педагог не забув про освіту, відкриття шкіл, вищих навчальних закладів та українське письмо. У праці не було малюнків, карт. Метою підручника було висвітлення історії українського народу для початкових шкіл і перших класів гімназії.

У межах першого періоду під назвою «Докняжі часи» в книзі висвітлено стародавнє життя слов'ян – побут, звичаї, обряди. Педагог розповідає: «Жили слов'яни просто, грамоти не знали й хазяйнувати добре не вміли. Займалися переважно бджільництвом, хліборобством, торгівлею, поклонялися богам, не забували про молитву. Цікаво у слов'ян проходили різні свята, такі як коляда, масниця, веснянки, купайло» [4, с. 5–7].

Далі педагог описує стан освіти та поширення культури після Хрещення Русі Володимиром у 988 р.: «Князь Володимир після того, як одружився з грецькою царівною та вихрестився, багато в чому змінився. Освічені люди та священики, що прибули із Греції, давали йому чимало розумних порад. Володимир запросив з Греції священиків, учителів, майстрів, митців та інших розумних освічених людей. Священики навчили віри та добродійного християнського життя, а вчителі вчили грамот. Володимир звелів брати дітей до школи. Майстри будували церкви, гарні хати для простого люду та пишні будинки для князів та бояр. Митці (малярі, золотарі та інші) прикрашали ті будівлі чудовими образами, малюнками, позолотою. Від греків русини навчилися віри, грамоти, майстерності й ставали більш освіченими, навчилися розуміти всяку правду та красу, тобто ставали культурнішими людьми» [4, с. 37].

«Відбулося значне відродження освіти також за князівства Ярослава Мудрого. Зокрема, створювалися перші школи при церквах і монастирях. Дітей навчали письма, читання, церковного співу, етичних норм та правил у суспільстві. Спочатку освіту отримували «діти кращих» людей, а згодом навчатися починали і діти «чорних» людей. Згодом Янка – онука Ярослава Мудрого – заснувала першу школу для дівчат при Андріївському монастирі» [4, с. 43].

Про мовне питання, а саме про освіту рідною мовою, про ворогів української мови та боротьбу за мову в школах Н. Григорієв описав у розділі «Початки національного відродження (1780 р.)». Перебування українського народу під Австро-Угорською імперією, діяльність австрійського цісаря Йосипа II описується так: «Йосип II зробив трохи добра для бідного, трудящого люду.

Він обмежив владу поміщиків і подарував усім народам право заводити школи для селян та міщан і вищі школи для духовенства, а по тих школах дозволив учитись своєю рідною мовою. Це була велика користь для всіх, адже наука рідною мовою найшвидше та найефективніше розвиває людський розум та робить народ грамотнішим» [4, с. 280]. «Через деякий час у Львові було закладено семінарію, де навчання відбувалося українською мовою. У 1784 р. був відкритий університет, деякі предмети викладалися українською мовою. При університеті був створений лицей для підготовки українців до університету. Так навчання українською мовою потихеньку єднало народ в єдиний національний гурт» [4, с. 282].

Автор висвітлив початок нового українського письменства: «Хоча російський уряд забороняв друкувати книжки українською мовою, проте українці, що прихилились до свого народу, не вгавали писати по-своєму. Від заборони українського друку й науки вимерла тільки стара, книжна слов'яно-українська мова. Народна ж мова, навпаки, зміцніла в письменстві. Охочі писати не мали друкованих зразків мови й відшукували їх у народі, пристосовувались до того, як говорив народ. Через те вони писали мовою живою й чистішою, ніж була стара книжка українська мова» [4, с. 293]. Саме українське слово – мова, пісня, перекази про минуле – завжди об'єднувало різні верстви громадянства, зміцнювало націю та допомагало культурному відродженню.

У своїй книзі Н. Григорієв не обійшов увагою літературознавства. Наприклад, у розділі «Нове українське письмо» педагог описав «Енеїду» – першу книгу, написану Іваном Котляревським чистою українською мовою у 1798 р. та надруковану в Полтаві. За словами педагога, «в ній було вміщено силу цінного історичного матеріалу. З-поміж веселих жартів і глузувань виразно були описані постаті «вічної пам'яті гетьманщини». Після «Енеїди» І. Котляревський написав такі п'єси, як «Наталка-Полтавка» та «Москаль-чарівник». У них він описував життя українського селянства та висміював змагання обмосковитих українців. Саме І. Котляревського названо батьком нового українського письменства: його твори поклали початок нового українського письменства» [4, с. 295]. Після І. Котляревського чимало письменників стали писати українською народною мовою про життя українського народу. Саме нове українське письмо взяло під свій контроль людські права кріпака-селянина та всякого іншого бідного люду. Українська нація

в ті часи складалася майже з селянства. Оборона прав селянства та бідноти була й обороною національних прав українського народу [4, с. 295].

Книга «Історія Українського народу» Н. Григорієва подає інформацію про генія України – Тараса Григоровича Шевченка. Тут описані біографічні відомості про поета: викуп на волю (1838 р.), написання «Кобзаря» (1840 р.), участь у Кирило-Мефодіївському братстві (1846 р.), заслання (1847 р.) та смерть поета (1861 р.). Усе своє життя Т. Г. Шевченко боровся проти московського панування. Йому не раз радили писати вірші «по-московськи», але геній любив свій народ, свій край, своє рідне слово й дорожив ним та інших до того привчав. Т.Г. Шевченко разом зі своїми однодумцями із братства П. Кулішем, І. Котляревським, В. Білозерським боролися, щоб усі були рівні, щоб була скрізь воля слова й совісті, щоб народ мав високу освіту, щоб кожен слов'янський народ складав із себе окрему республіку, а всі вони, щоб спілкувались в одну державу, якою б правував спільний Слов'янський Собор, обраний від усіх слов'янських народів [4, с. 308].

На завершення праці Н. Григорієв описав політику Олександра III: «Щоб обдури-ти громадянство, яке рвалося до науки й освіти, Олександр III заводив скрізь церковні школи. По тих школах наполягали на релігійну та вихваляння московського уряду, справжньої ж науки, придатної до життя, було дуже мало. Того цареві й панству тільки й треба було. Зверху здавалось нібито цар дбає про народну освіту, а справді тої освіти було про людське око» [4, с. 321].

Працю Н. Григорієва «Історія Українського народу. Підручник для початкових шкіл та перших класів гімназії» (1919 р.) можна використовувати не тільки для вивчення історії у школі, але й у вищому навчальному закладі на історичних і політологічних факультетах.

Через рік (1920 р.) в Кам'янець-Подільському Н. Григорієв опублікував наступний свій підручник – «Всесвітня історія. Ч. 1. Стародавній світ». Автор зазначає: «Бажаючи якнайшвидше задовольнити пекучу потребу нашої школи в підручниках зі всесвітньої історії, взявся я за складання цього підручника. Однак працювати довелося в надзвичайно тяжких умовах під час примусової подорожі в вагонах залізниці. Матеріалу дуже бракувало, тому довелося більше як слід покладатися на власну пам'ять та педагогічний досвід. Освітлення як окремих подій та явищ і всього ходу історії зроблено мною цілком об'єктивно на підставі останніх здобутків історичної науки» [2, с. 2].

Укладаючи працю, педагог за мету поставив висвітлення історії Стародавнього світу.

З 1920 р. Н. Григорієв перебував в еміграції в Чехословаччині, а в 1921 р. переїхав у Чехію. Там педагог продовжує писати свої праці виключно про український народ, багато з яких друкувалися як окремі книги та брошури значними накладками на політичні та соціологічні теми.

Зокрема, серед політичних праць, написаних педагогом, – «Фатальна помилка революції» (1921 р.), «Народна влада на Україні» (1920 р.), «Громадське господарство» (1923 р.), «Визволення всіх трудящих» (1923 р.), «Етика і соціалізм» (1923 р.), Коротка історія земель Чехословацької Республіки (1923 р.), «Партія всіх працюючих» (1923 р.), «Революція і після неї» (1923 р.), «Способи заведення соціалістичного ладу» (1923 р.), «Соціалізм, хамство і правовий лад» (1923 р.) та інші. Всі вони видрукувані у Празі.

Соціологічні теми поет порушує в таких працях: «Якої республіки треба бідним людям?» (1917 р.), «З часів революції й боротьби за самостійну Україну» (1921 р.), «Підстави української національно-державної політики» (1923 р.), «Українська боротьба за державу в роках 1917–1920. Чому українці не вдержали своєї влади?» (1934 р.), «Джерелознавство» (1936 р.), «Причини міжнародного напруження» (1937 р.), «Спогади «руїтника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а як будували свою хату» (1937 р.), «Весна української революції» (1938 р.), «Соціалізм і національна справа» (1938 р.), «Основи націознання» (1940 р.), «Українська національна вдача» (1941 р.).

Праця Н. Григорієва «Якої республіки треба бідним людям?» була написана в 1917 р. і відрізняється від попередніх тим, що в її основі переважно не морально-етичні засади, а політичні. У роботі педагог дає визначення поняттю «закон». «Закон – це ґрунт державного життя. Закон – це дишло, куди поверни, туди й вийшло. Хто закон у руках має, той собі його на добре повертає. Хто закон складає, той і про себе не забуває і завжди складе його так, щоб він був йому на добро. Всім людям добре живеться тільки по тих державах, де закони добрі», – стверджував Н. Григорієв [1]. Педагог розмірковує, якої республіки потребує бідний український народ: демократично-централістичної чи демократично-федеративної (федеральної), зазначаючи, що найкращі у світі держави – Швейцарія та Америка – то є демократично-федеративні республіки [1]. Педагог зробив висновок, що на тому

етапі розвитку українського суспільства найкращою формою республіки для бідних людей була б демократично-федеративна (федеральна) республіка.

Однією з найбільш відомих праць, написаних педагогом у 1937 р., є праця «Спогади «руїтника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а як будували свою хату». Праця має обсяг 262 сторінки, вийшла друком у Львові в 1938 р. Н. Григоріїв висвітлив увесь спектр революційних подій 1917–1921 рр. та 20 років після революції.

Мета цієї праці – подати підростаючому поколінню для початкового ознайомлення нарис історії української держави у 1917–1921 рр.

Даючи оцінку революційним подіям, Н. Григоріїв зазначає: «Революція не була привілеєм одних і не перешкоджала нікому стати в проводі, хто для цього мав сили і бажання. Давала змогу всім «вождям» показати себе з усіх боків. Потрібно не критикувати, не бити всіх і вся, а тільки знайти в собі мужність і мудрість для переосмислення подій минулого для прийдешнього покоління» [7, с. 258].

Працю Н. Григорієва «Спогади «руїтника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а як будували свою хату» (1937 р.) можна сміливо використовувати вчителям історії як додатковий матеріал для учнів.

Отже, видавнична педагогічна спадщина Н. Григорієва становить близько 50 праць, у яких порушено педагогічні, морально-етичні, соціологічні, історичні питання. Всі вони були спрямовані на розвиток національної свідомості українського народу, поширення ідей просвітництва, науки серед широких верств населення.

Крім того, Н. Григоріїв мав близько 90 публіцистичних статей, які друкувалися в українських і зарубіжних періодичних виданнях, таких як «Трудова Україна», «Світло», «Маяк», «Вільна спілка», «Нова Україна», «Українська кореспонденція», «Народна воля», «Український голос», «Вісник Українського Національного Конгресу», «Подольские известия», «Ставка». До друку педагог подавав статті під псевдонімами Григоріїв Наш, Г. Наш, Педагог, Просвітник.

Під керівництвом Н. Григорієва 10 лютого 1922 р. був заснований часопис «Нова Україна», який став одним із провідних українських періодичних видань Чехословаччини та одним із головних часописів всієї української політичної еміграції в Європі 1920-х рр. [14]. Педагог багато працював для налагодження видання часопису. Як голова видавничого товариства, він займався вирішенням фінансово-господарських та адміністративних проблем. При цьому

намагався діяти в інтересах читачів, зокрема молоді. У 1925 р. Н. Григоріїв доручив продавати журнал студентам за третину від його реальної вартості. Товариство видавало чимало художньої, публіцистичної та науково-популярної літератури – твори авторів часопису, зокрема й самого Н. Григорієва. Педагог написав понад 50 статей для часопису протягом 1922–1927 рр. У 1927 р. педагог стає головним редактором часопису. Видання часопису «Нова Україна» припинилося у 1928 р. [13, с. 126–127].

Н. Григоріїв багато зробив для популяризації знань з історії України, зокрема, український щомісячник у Празі «Нова Україна» у 1925–1926 рр. редагував саме Н. Григоріїв та обстоював ідею національно-державної незалежності України, про що свідчили праці педагога «Підстави української національно-державної політики» (1923 р.), «Українська боротьба за державу в роках 1917–1920. Чому українці не вдержали своєї держави?» (1934 р.) [9, с. 275].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проаналізувавши зміст праць і підручників Н. Григорієва, ми з упевненістю стверджуємо, що його внесок у розвиток педагогіки був неоціненний. На шпальтах провідного видання в Чехословаччині «Нова Україна» педагог друкував статті різного спрямування. Насамперед, статті, присвячені українському питанню – мови, школи, території, національної самобутності, незалежності. Тоді така інформація піддавалася жорсткій цензурі, і тому не всі праці, книги, статті Н. Григорієва могли читати на Батьківщині, але після проголошення незалежності України велика кількість праць педагога стала доступною завдяки провідним науковцям країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Т. Невтомний народник Ничипір Якович Григорієв. URL: <http://kraeznavstvo.at.ua/news/2009-08-27-20>.
2. Григорієв Н. Всесвітня історія. Ч. 1. Стародавній світ. Кам'янець-Подільський, 1920.
3. Григорієв Н. Історія України в народних думках і піснях. К., 1918. 176 с.
4. Григорієв Н. Історія Українського народу. Підручник для початкових шкіл та перших класів гімназій. К., 1919. 340 с..
5. Григорієв Н. Мораль (Природа, зміст, історія та норми її). СПб., 1912. 191 с.
6. Григорієв Н. Про навчання дітей рідної історії. К., 1917. 38 с.
7. Григорієв Н. Спогади «руїтника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а як будували свою хату. Львів, 1937. 262 с.
8. Григорієв Н. Поділля. Географічно-історичний нарис / Вступ. стаття О. Сухобокової. Кам'янець-Подільський: «Оіном», 2003. 92 с.

9. Калакура Я. Українська історіографія: курс лекцій. К.: «Генеза», 2012. 512 с.
10. Мисан В. Трансформація змісту шкільної історичної пропедевтики, або манкуртизм наступає. URL: [file:///C:/Users/Викуха/Downloads/Prdist_2014_5_4%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Викуха/Downloads/Prdist_2014_5_4%20(1).pdf).
11. Пироженко Л. Н.Я. Григоріїв – автор навчальних книг з історії України. Історія в школі. 2000. № 2. С. 2–6.
12. Пироженко Л. Педагогічний портрет у номері: Ничипір Григоріїв. Директор школи. Україна. 2005. № 1–2. С. 92–96.
13. Сухобокова О. Громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність Н.Я. Григорієва (1883–1953 рр.).
14. Сухобокова О. Часопис «Нова Україна» у Празі (1922–1928 рр.): до 90-ї річниці від заснування. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/85846>.
15. Турпак Н. «Українська душа» у пошуках відповідей на виклики сучасної доби. URL: <http://archive.ndiuv.org.ua/text.html?id=1636&number=72&category=11>.
16. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 2: навч. посібник / За ред. О. Сухомлинської. К.: «Либідь», 2005. С. 252–256.